OP DEN OCEAAN VOOR EN NA COLUMBUS
(met een oplossing van het raadsel van Antilia)

DOOR

C. H. DE GOEJE

I

Met eenig recht geldt Columbus als de ontdekker van Amerika. Want het is zijn reis van 1492, die geleid heeft tot de algeheele verkenning, verovering en kolonisatie van dit werelddeel door en voor het in de volgende eeuwen leidende deel der menschheid. En hij is het geweest, die deze reis heeft voorgestaan en doorgezet.

In het Noorden hadden reeds vroeger Europeanen Amerika bereikt: Noormannen uit Groenland omstreeks 1000 n. Chr., misschien kabeljauwvischers, waaraan het eiland Stokafixa op oude kaarten lijkt te herinneren; wellicht in 1472 een Deen, vergezeld van den ouden Cortereal. Of nog andere zeevaarders vóór Columbus Amerika hebben gezien, is zeer onzeker ¹⁾.

Stellig wist men kort voor 1492 niet, dat daar in het Westen een groot werelddeel lag. Op de kaart van Toscanelli van 1474 ²⁾, de Laonglobe en de globe van Behaim van 1492 ³⁾ is tusschen de voorzijde van Europa-Afrika en de achterwal van Azië één doorloopende oceaan geteekend.

Toch was men ook elders dan in het Noorden reeds een eind in dien oceaan uitgevaren. De Madeira-groep, de Azoren, de Canarische eilanden en de Kaap Verden zijn in de 14e en 15e eeuw ontdekt of herontdekt.

¹⁾ R. Hennig, Raadselachtige landen (nieuwe bewerking en vert. R. Blijstra), Amsterdam 1932, p. 253.

²⁾ G. Uzzielli, La Vita e i tempi di Paolo dal Pozzo Toscanelli, in Raccolta di documenti e studi publ. d. R. Comm. Colombiana, P.V., V. I, Roma 1893. Toscanelli's kaart is niet teruggevonden en kan slechts naar verschillende gegevens gereconstrueerd worden (o.m. Hennig p. 143).

³⁾ E. G. Ravenstein, Martin Behaim, his life and his globe, London 1908.

Op kaarten van dien tijd zijn echter niet alleen deze eilanden aangegeven, doch ook nog andere, die namen dragen, en waarvan sommige nog een eind buiten de Azoren liggen. De onderstelling is reeds gemaakt, dat eenige daarvan eigenlijk eilanden of gedeelten van het vasteland van Amerika aangeduid hebben.

Over deze eilanden is veel geschreven, doch men heeft hoofdzakelijk nagegaan, of ze aan aardrijkskundige werkelijkheden zouden kunnen beantwoorden ¹⁾. Aan de meeste dier eilanden is echter iets bijzonders, dat vordert, dat men het bekijkt in het verband van zijn tijd en uit een min of meer ethnologisch gezichtspunt.

Om dat met vrucht te kunnen doen, zal het nuttig zijn er ons rekenschap van te geven, dat nog niet zoo heel lang geleden de geheele menschheid leefde in opvattingen, inzichten of voorstellingen, die thans nog slechts hier en daar voorkomen en waar de huidige verstandsmensch eigenlijk niet goed weg mee weet. Een algemeene trek daarvan is, dat de geheele wereld is voortgekomen uit het wezen of de daden van de godheid in zijn vertakkingen en dat de geschiedenis van dit wereldworden ten deele bekend en de sporen ervan soms nog aanwijsbaar zijn en dat nog altijd natuurgeesten en ook wel hoogere bovenzinnelijke wezens werken in natuur en mensch, en men er door magische handelingen invloed op kan uitoefenen.

In het kader van die oude opvattingen ligt, dat men het mogelijk achtte, dat een landstreek of eiland bijzondere bovenzinnelijke eigenschappen heeft, afkomstig van geestelijke wezens, of zelfs dat ze als geheel een soort belichaming van een dergelijk wezen is.

Zoo stak er voor den ouden mensch geen ongerijmdheid in, dat Europa een wezen, doch tevens Midden-Griekenland was — later

¹⁾ A. de Humboldt, *Examen critique de l'histoire de la géographie du nouveau continent*, Paris 1836; M. d'Avezac, *Les îles fantastiques de l'Océan occidental au moyen-âge*, Paris 1845; K. Kretschmer, *Die Entdeckung Amerika's*, Berlin 1892; A. E. Nordenskiöld, *Periplus*, Stockholm 1897; H. Beuchat, *Manuel d'archéologie américaine*, Paris 1912; W. H. Babcock, *Legendary islands of the Atlantic*, New York 1922; Hennig a.v.; Ravenstein a.v. Reproducties oude kaarten, behalve in deze werken: kaart gebr. Pizigano 1367, M. Jomard, *Les monuments de la géographie*, Paris (verkleind bij Hennig p. 248, Babcock p. 41); Catalaansche kaart 1375, *Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana*, Barcelona 1923, deel España bij p. 1092; kaart Beccario 1435, G. Uzzielli in *Stud. Bibl. e biogr. s. storia d. geografia in Italia*, Roma 1875; diversen J. Mees, *Histoire de la découverte des îles Açores et de l'origine de leur dénomination d'îles Flamandes*, Gand 1901, plaat.

ging de naam over op het geheele werelddeel. Noch, dat Atlas een reus was, die aan den rand der aarde op hoofd en armen den hemel ophield en later in een berg veranderd werd. Of dat Okeanos een wezen was, doch tevens de de aarde omspoelende wereldstroom en onze gewone oceaan. De verhalen van de Hesperiden, die de gouden appels behoeden en de Elysische vlakte, oord van onsterfelijkheid, beantwoorden aan niets, dat wij in onze wereld van ruimte en materie kennen; toch waren ze gelokaliseerd, in het Westen.

Tusschen den tijd, toen men de wereld aldus zag of opvatte, en de onze, nu we haar anders zien of anders opvatten, ligt een overgangstijd van opkomend ongeloof aan het oude en daarnevens nog vasthoudend geloof, met zijn ontaarding tot bijgeloof.

De Grieksche geograaf Strabo, $\pm$ 63 v. Chr.–20 n. Chr. (Geogr. I. 1. 1–5, III. 2. 12–13) meent, dat de Elysische vlakte een dichtelijke verbeelding is van berichten over de heerlijke streken in Spanje en dat de eilanden bewesten Afrika daaraan hun naam van „Eilanden der Gelukzaligen” danken. De eilanden, die men met dien naam betitelde, waren de Canarische eilanden, misschien ook de Madeira-groep, zie nog Plinius (Hist. Nat. VI 31–32 of 36–37), Plutarchus (Sertorius VIII), Ptolemæus.

Daarentegen vindt men op de Ebstorfkaart van 1284 bij eilanden tegen de westkust van noordelijk Afrika een afbeelding van den tuin der Hesperiden, bewaakt door den draak. En op deze en andere middeleeuwsche kaarten, vooral de bekende Herefordkaart (tusschen 1276 en 1283 ¹⁾), zijn overal mythologische dieren, monstervormen uit de verhalen der oudheid en ook christelijke figuren geteekend, en bij deze laatste is toch stellig wel bedoeld geweest, dat ze als werkelijkheid zouden worden opgevat.

Voorts verschijnt in die tijden het eiland van St. Brandan op de kaarten.

St. Brandan, Iersch Heilige (484–577), zou een zeereis gemaakt hebben, volgens de Navigatio S. Brendani en andere teksten (ook Nederlandsche), waarvan de oudste, die men kent, uit de 11e eeuw is. Als wij die verhalen lezen, dan verkeeren we in het onzekere, of we hier te doen hebben met een reisverslag, omkleed met en doordrongen van christelijke voorstellingen en wonderen, of dat zij in het geheel geen gewone reis beschrijven, doch de geestelijke ervaringen van een mysticus weergeven.

Er komt nog een twijfel bij: is het verhaal oorspronkelijk, of is

¹⁾ K. Miller, Die ältesten Weltkarten, Stuttgart 1895–8.

het uit elementen van andere herkomst opgebouwd? Verschillende dingen herinneren sterk aan vóór-christelijke Keltische mythen, andere aan Oostersche verhalen ¹⁾).

In de Middeleeuwen heeft men nochtans gemeend, dat St. Brandan een werkelijk eiland heeft bereikt. Honorius van Autun, kerkelijk schrijver uit de 12e eeuw, vertelt in zijn *De imagine mvndi*: „Er is een zeker Oceaan-eiland genaamd Perdita [het Verlorene], dat verre uitmunt boven de omringende landen in schoonheid en vruchtbaarheid, aan de menschen onbekend. Dat eiland werd bij een of andere gelegenheid ontdekt en later heeft men ernaar gezocht doch is het niet ontdekt; het is om die reden, dat men het Perdita noemt. Men zegt, dat Brandanus tot dit eiland gekomen is”.

Iets korter vinden wij hetzelfde op de Ebstorfkaart en nog korter op de Herefordkaart; op deze kaarten is het eiland van St. Brandan geteekend bij de Gelukzalige eilanden der oudheid. En volgens een der Brendanus-legenden (Babcock p. 35) was het reisdoel van den Heilige een eiland nabij den berg Atlas.

Honorius heeft de zaak opgevat, zooals een aardrijkskundige van onzen tijd het zou doen. Op de Herefordkaart is de twijfel weggelaten. Op latere kaarten wordt St. Brandan eenvoudig als bestaand eiland geteekend, soms gelijkgesteld met de Gelukzalige eilanden.

Maar niet alleen de oude Grieken kenden mythische wondere streken of eilanden; ook Iersche mythen vertellen van dergelijke dingen. En het eilandje Brasil, op middeleeuwsche kaarten ergens ten zuidwesten van Ierland, staat onder verdenking van het wonderland Hy Breasail van een Keltische mythe te zijn ²⁾. Evenwel zegt Westropp van „Brasil, Ui Breasail or Hy Brazil”: „I am not aware of any even moderately old authority for these last two forms” ³⁾; en straks zal een andere mogelijkheid besproken worden.

Op de kaart van Fra Mauro (1459) staat een „I. del Berzel, queste isole de hibernia son dite fortunate”. Misschien zijn van dergelijken aard: de *Deorum insulæ* bij noord-Portugal ⁴⁾; de

¹⁾ D'Avezac a.v.; M. J. de Goeje, *La Légende de Saint Brandan*, Actes VIII Congrès int. d. orientalistes Stockholm-Christiania 1889; R. D. Benedict, *The Hereford Map and the Legend of St. Brandan*, Bull. Am. Geogr. Soc. XXIV, 1892.

²⁾ F. Nansen, *Nebelheim*, Leipzig 1911.

³⁾ Th. J. Westropp, *Brasil etc.*, Proc. Royal Irish Academy XXX, C, Dublin 1912 p. 255.

⁴⁾ Ptolemæus' *Geographia* en oude Ptolemæus-atlassen.

naam van een eiland der Madeira-groep, Porto Santo; de „Tres Fortune Insule” op de Ebstorf kaart bezuiden Ierland; de inham op de westkust van Ierland (vermoedelijk Clew Bay) met een menigte eilandjes, met bijschrift „Lacus fortunatus ubi sunt insule que dicuntur sancte beate ccclxvii” ¹⁾. En de aantekening op de kaart van Benincasa (1482): „In Hibernië zijn vele eilanden waarvan men gelooft, dat ze wonderdadig zijn. Een daarvan is een klein eiland waar de menschen die er wonen nimmer sterven, want wanneer ze oud zijn, worden ze buiten het eiland gebracht. Op dat eiland zijn boomen waardoor vogels worden voortgebracht als rijpe vijgen, die wegvliegen [verm. het vroegere geloof, dat uit de eendenmosselen de rotganzen voortkwamen]. Er is eveneens een ander eiland genaamd Bra waar de vrouwen die er wonen, nimmer bevallen, want als hun tijd gekomen is, worden ze buiten het eiland gebracht en bevallen daar volgens de zeden” ²⁾. Iets dergelijks gedeeltelijk in het *Libro del Conoscimiento* ±1350, op de Catalaansche kaart 1375 en op de kaarten van Pizigano 1367 en Pareto 1435. Het laatste herinnert ons aan de nog bestaande gewoonte, dat Britsche dames in overzeesche gewesten, als een blijde gebeurtenis te wachten staat, daarvoor naar het moederland gaan.

Wat nu zulk geloof aan landen van belofte, gelukzalige eilanden of oorden van onsterfelijkheid betreft: men kan het voor kinderlijk bijgeloof houden of uit wenschvervullingsdroomen verklaren en dat kan voor vele gevallen zeer juist zijn, maar er is toch ook een diepere oorsprong aan te wijzen, n.l. in dat wat de oude mensch beleefde bij de initiatie of inwijding.

De noviet werd, veelal na langdurige en strenge voorbereiding, gebracht in een bijzonderen toestand, waarbij als het ware de ziel tijdelijk los is van het lichaam; inwijding wordt daarom ook wel een soort sterven genoemd. Dan verschijnt in het bewustzijn een ander aspekt van de wereld, dan dat, wat de zintuigen ons toonen: geestelijke werelden, waarin de ziel na den dood is, doch die ook de werelden zijn, waaruit het leven voortkomt. In dat wat men bij die inwijding doormaakt, beleeft men beproevingen en een doorgang door oorden van verschrikking, doch ook oorden

¹⁾ Kretschmer a.v. p. 190; id. *Die italienischen Portolane des Mittelalters*, Berlin 1909; het *Libro del Conoscimiento*, Hakluyt Soc. II, 29, p. 12, zegt: „In this island [Ibernia] there is a great lake, and they say that the lake brings good fortune, because many enchantments were made on its banks in ancient times”.

²⁾ Kretschmer, *Entdeckung* p. 192.

van zaligheid. Trouwens: ook de *Navigatio S. Brendani* lijkt heel veel op een verhaal van zulke belevingen.

En er is nog iets anders: voor die talrijke volken, die van meening zijn, dat de mensch na den dood wederkeert op aarde, verrijst hij verjongd uit die geestelijke regionen. Ook degene, die de inwijding heeft doorgemaakt, geldt dikwijls als een wedergeborene. Een soort vernieuwing kennen wij trouwens allen in de verkwikking, die de slaap ons schenkt ¹⁾.

Iets van dien aard, zij het al niet precies hetzelfde, steekt vermoedelijk in de overlevering der *Selk'nam-Indianen*, dat de voorouders in een slaap van eenige dagen, gevolgd door een afwassing door een godheid, weder jong gemaakt werden ²⁾. Daar gaat ons nu een licht op, over wat de aanleiding zou kunnen zijn geweest tot het verhaal van Indianen van Porto Rico over de bron, die aan grijsaards de jeugd kon wedergeven. Juan Ponce de Leon heeft er in 1512-13 naar gezocht en de bron niet gevonden, doch wel Florida ontdekt ³⁾.

II

Dikwijls wordt gezegd, dat de menschen van den ouden tijd die voor ons onverklaarbare, of onjuist gebleken dingen verzonnen zouden hebben. Ik geloof echter, dat men vroeger bijzonder weinig fantasie had, of althans ze niet toepaste, angstvallig vasthield aan de overlevering, ook dan nog als men in het geheel niet meer wist, wat aanvankelijk bedoeld was, en dat veel van den onzin, dien wij later opzij hebben moeten zetten, op een dergelijke wijze ontstaan is.

Hoezeer men vroeger elkaar napraatte en klakkeloos voorgangers copieerde, weet ieder, die oude geschriften en kaarten met elkaar heeft vergeleken.

¹⁾ W. Brede Kristensen, *Het leven uit den dood. Studiën over Egyptischen en oud-Griekschen godsdienst*, Haarlem 1926; V. Magnien, *Les mystères d'Éleusis*, Paris 1929; L. Lévy-Bruhl, *Remarques sur l'initiation des medicine-men*, in *Die kulturelle Bedeutung der Komplexen Psychologie*, herausg. v. Psychologischen Club Zürich, Berlin 1925; voorts C.H. d. G. in *West-Ind. Gids* XI en XIII.

²⁾ M. Gusinde, *Die Feuerland-Indianer*, Mödling 1931 I p. 576-9.

³⁾ Uitvoerige gegevens (de conclusies lijken mij niet juist): E. Bauvois, *L'Élysée transatlantique et l'Éden occidental*, *Revue de l'histoire des religions* VII, VIII, Paris 1883; id. *La Fontaine de Jouvence et le Jourdain dans les traditions des Antilles et de la Floride*, *Le Muséon* III, Louvain 1884.

Miller meent, dat talrijke middeleeuwsche kaarten, waaronder de zooeven genoemde Hereford- en Ebstorfkaarten, afstammelingen zijn van de door Agrippa voor keizer Augustus vervaardigde kaart. En de Ptolemæus-atlassen van de 15e en 16e eeuw stammen af van Ptolemæus' *Geographia*; nog op die, welke in 1507 te Rome is uitgegeven, voeren de Canarische eilanden de oude namen, die Plinius vermeldt.

Inmiddels is op de kaart van Roger II van Sicilië en den Arabischen geograaf Edrisi, voltooid in 1154, reeds in zooverre met dit stelsel gebroken, dat (volgens Miller) wel het schema van Ptolemæus is genomen, doch niet de inhoud van diens kaarten ¹⁾.

Edrisi vertelt ons voorts ²⁾, hoe acht „avonturiers” op expeditie zijn gegaan om te zien wat er in den oceaen is en wat zijn grenzen zijn. Men voer met oostenwind uit Lissabon, kwam na 11 dagen aan een zee, die een rottende lucht verspreidde, met vele riffen en slechts weinig verlicht, voer daarop om de zuid en kwam na 12 dagen aan een eiland met vele schapen, wier vleesch echter bitter en oneetbaar was, zoodat ze er alleen de huiden van bewaarden. Nog 12 dagen verder naar het zuiden kwam men op eilanden, die bewoond waren [blijkens de beschrijving vermoedelijk de Canarische eilanden, bewoond door de Guanchen, die thans zijn opgesmolten in de Spaansche bevolking].

Omtrent 1300 beginnen de reizen van Italiaansche zeevaarders ³⁾, waarbij de Canarische eilanden en de Madeira-groep bezocht en vrij goed in kaart gebracht zijn en ook namen zijn gegeven. Het *Libro del Conoscimiento*, ± 1350 ⁴⁾, vermeldt (met * gemerkt de nog thans gebezigde namen): gresa* [graciosa], lançarote*, bezimarin, rachan, alegrança*, uegimar, forte ventura*, canaria*, tenerife*, isla del infierno, cumera*, ferro*, aragania, salvaje*, desierta*, lecmene (hout = Ital. legname, Port. madeira*), puerto santo*.

Vervolgens: lobo, cabras, brasil, columbaria, ventura, san jorge, conejos, cuervo marines. Ook op de kaarten van de 14e eeuw en later zijn, behoudens kleine verschillen, deze eilanden aange-

¹⁾ K. Miller, *Charta Rogeriana*. Weltkarte des Idrisi, Stuttgart 1928.

²⁾ R. Dozy et M. J. de Goeje, *Description de l'Afrique et de l'Espagne par Edrisi*, Leyde 1866.

³⁾ *Enciclopedia Italiana*, Milano 1930 etc., artikelen Canaria en Madera; Rev. James Williams, *Recuerdos históricos de las Islas Canarias*, Reimpresa La Prensa, Santa Cruz de Tenerife 1925-6; en zie op de Catalaansche kaart van 1375 bij de Canarische eilanden de vermelding van een reis in 1346 met afbeelding van een schip.

⁴⁾ Hakluyt Soc. II, 29.

geven en wel van de Madeira-groep (die op de juiste plaats is geteekend) bijkans in een lijn recht naar het Noorden, hetgeen toont, dat de voorstelling schematisch is. Hoewel hun plaats noch hun onderlinge ligging overeenkomt met de Azoren, zou het denkbaar zijn, dat ze hun aanzijn danken aan een bericht van een schip, dat omstreeks 1300 de Azoren verkend heeft.

Een andere mogelijkheid is, dat berichten over de Canarische eilanden door een misverstand op deze plek terecht zijn gekomen. Er zijn n.l. eenige overeenstemmingen die doen vermoeden, dat men misschien meer van elkaar heeft overgenomen, dan het aanvankelijk lijkt. Vooreerst in deze noordelijke reeks 1 lobo, 2 ventura, 3 san jorge, overeenkomend met Canarische eilanden 1 uegi-mar (noot in Eng. uitgave Vachi-marini Isla de los Lobos), bezimarin, 2 forte ventura, 3 lançarote. Dan, de vermelding van een eiland der geiten of schapen en een eiland der vogelen: Plinius, Capraria en vermelding, dat er veel vogels zijn; Honorius, Hesperides. . . . In his oves albis velleribus abundabant, quae ad purpuram optime valebant (vgl. de Purpurarii bij Plinius); reis St. Brandan een schapeneiland en een vogeleneiland; Edrisi het eiland der schapen (Djazirato 'l-Ghanam) en in de nabijheid Racca, dat het eiland der vogels (Djazirato 't-Toyour) is; Herefordkaart buiten Ierland een Insula arietum en een Insula auium; Ebstorfkaart buiten Ierland een Areamum insula; kaart van Dalorto 1325 buiten Ierland een „Insula de montones siue brasil”; Libro del Con. en kaarten, noordelijke reeks isla de las cabras, isla de brasil en isla de cuervos marinos; de naam Açores is volgens de geschiedschrijvers ontstaan doordien de ontdekkers daar veel açores, een soort roofvogels, zagen ¹⁾).

Men zou nog kunnen meenen, dat de namen van twee der Azoren: São Jorge en Corvo en de naam Brazil van een voorgebergte op Terceira (volgens Babcock, p. 56) het bewijs leveren, dat die noordelijke eilandenreeks van de 14e eeuw betrekking moet hebben gehad op de Azoren. Evenwel melden de geschiedschrijvers, dat de Azoren bij verschillende tochten, de eerste in 1427, de laatste in 1453, ontdekt zijn. Eerder mag dus worden aangenomen, dat men toenmaals enkele der reeds op kaarten of in beschrijvingen voorkomende namen heeft toegepast op de nieuw gevonden eilanden, omdat ze ten naastenbij op dezelfde plaats lagen.

Ten slotte nog iets over het eiland Man of Mayda, dat langen

¹⁾ Mees a.v. p. 55, 66.

tijd ergens bewesten Ierland is aangegeven. Op de kaart van Edrisi is aan de binnenzijde van Ierland, doch dicht bij den zuidkant, een eiland gezire dans geteekend, dat Miller, naar mij lijkt met recht, houdt voor Man in de Iersche Zee. Op de Catalaansche kaart van 1375 staat ten Z.W. van Ierland een Insula de Man, dat ik voor hetzelfde houd. Enz. Ik zie geen aanleiding om, zooals Babcock (p. 93) doet, het in verband te brengen met Bermuda, Cape Cod of Cape Breton in Amerika, noch om (p. 59) Brazil in verband te brengen met de streek bij New Foundland.

III

Nog meer verdient onze aandacht het eiland Antilia, omdat Toscanelli, die met Columbus in betrekking heeft gestaan, het in zijn brief van 1474 noemt.

Op de globe van Behaim, 1492, is ver in het Westen een eiland geteekend, met bijschrift „als men zelt nach crist gepurt 734 jor als ganz hispania von den heiden auf affrica gewonen wurd do wurd bewont de obgeschriben Insula antilia genant Septe zidade von einem erzbischoff von porto portigall mit sechs andern bischoffen und andern cristen man und frawen di zu schiff von hispanie dar geflohen kommen mit irem vieh hab und gut anno 1414 ist ein schiff aus hispania ungefert darbei gewest am negsten”.

Zooals men weet, is in 711 in den slag bij de Guadalete koning Roderik verslagen door de Mooren, die daarop betrekkelijk snel het grootste deel van het Iberisch schiereiland veroverd hebben. De geschiedschrijver Manuel de Faria Souza (1590–1649) vermeldt, dat er toen Portugeezen zijn scheepgegaan naar de Gelukzalige eilanden, waar nog eenige resten van Spaansche bevolking waren, doch waar ze zijn aangeland, kan hij niet met zekerheid zeggen.

Voorts is er bij Behaim (en waarschijnlijk reeds ten tijde dat Beccario zijn kaart van 1435 maakte) en bij Fernando Colombo (uitgave Ulloa 1571) en Galvano (1563)¹⁾ het verhaal van de Zeven Steden en F. Colombo zegt, dat ten tijde van Hendrik den Zeevaarder, Galvano, in 1447, een schip, door storm naar het Westen gedreven, daar aankwam.

Nu wordt echter van vee en van een aantal van zeven gesproken in een stuk van den koning van Portugal van 2 Juli 1439, luidende: „Don Affonso. . . . Aan allen die dezen brief zullen zien,

¹⁾ Hakluyt Soc. I, 30.

laten wij weten, dat de Infante Dom Amrique [Hendrik de Zeevaarder] mijn oom ons heeft laten melden, dat hij last gaf om schapen te brengen in de zeven eilanden der Açores en dat het ons behage, dat hij last zou geven ze te bevolken" enz. ¹⁾. En op S. Miguel, Azoren, is er een groote uitgebrande krater, wiens bodem, waarin twee meertjes, bewoond is en die den naam draagt: Caldeira das Sete Cidades.

Alles tezamen genomen lijkt het mij, dat wat er aan waarheid moge schuilen in het verhaal der Zeven Steden betrekking heeft gehad op de Azoren of op nog dichter bij Europa-Afrika gelegen eilanden; dat het mogelijk is, dat een schip, door storm naar het Westen gedreven, op een dier eilanden een Portugeesche kolonie heeft aangetroffen, waarvan men tevoren op dit schip niet wist, doch dat die kolonie misschien een door Hendrik der Zeevaarder gestichte nederzetting was, in elk geval niet overblijfsel van een immigratie in de 8e eeuw.

De naam Antilia heeft misschien oorspronkelijk daar niets mede te maken gehad.

Wij lezen bij Edrisi: „Dit eerste klimaat [de oude indeeling der aarde in klimaten] begint ten westen van de westelijke zee die men de zee der Duisternis noemt. Niemand weet wat er aan gene zijde daarvan is. In die zee zijn twee eilanden, al-Khalidat (de Gelukzalige eilanden) genaamd, daar waar Ptolemæus begint de lengten en breedten te tellen. Men zegt, dat er op elk dezer eilanden een van steenen gebouwde zuil is, honderd ellen hoog. Op elk dezer twee zuilen is een koperen standbeeld, dat met de hand de ruimte achter zich aanduidt. Dergelijke zuilen zijn er, naar men meldt, ten getale van zes. Een ervan is die van Cadix, in het Westen van Spanje; niemand kent daarbuiten bewoonbare landen... de eilanden van Masfahan en van Lagous behooren tot de zes waarvan wij gesproken hebben onder den naam van al-Khalidat.... Wat Masfahan betreft, de schrijver van het Boek der Wonderen meldt, dat in het midden van dat eiland een ronde berg is, waarop men een roode zuil ziet.... Abou Carib al-Himyari liet deze zuil oprichten om aan de zeevaarders te toonen, dat er aan gene zijde van dat punt geen uitweg is, geen plaats waar men landen kan. Men voegt erbij, dat men ook op het eiland Lagous een zuil van soliede constructie ziet....”

Op de kaart van Pizigano van 1367, die ook in ander opzicht toont, dat er Arabische berichten in verwerkt zijn, is ongeveer op

¹⁾ Mees a.v. p. 128.

de plaats, waar de (niet op die kaart aangegeven) Azoren liggen, zoo'n standbeeld geteekend, blijkende uit het bijschrift, dat ongeveer luidt „Hoc sont statuã q(uae?) sunt ãt tenprs [of: renpres] Acũles [of: Atũlis] quçirqo fundo ãt segurtare homiñoz naueganty quare est fudo ad este mare quoz poxit nauegare et foram partem statua est mare fonte que non poxit tenebant(?) naves”.

Het beeld, dat de arm naar het oosten opgeheven houdt, voert op een banderol de initialen ST en AS en het rijst op uit een medaljon of voetstuk, waarin een voorstelling, vermoedelijk van Johannes den Dooper en Jezus aan den Jordaen. Het lijkt dus wel of het standbeeld hier is omgezet in de figuur van een christelijken Heilige.

Nu is op de kaart van Beccario van 1435 ongeveer op diezelfde plaats een eilandje geteekend, waarbij een naam (vermoedelijk) I in Mar, door een smalle straat gescheiden van een ten zuiden daarvan gelegen groot rechthoekig eiland, waarop de naam Sa. . a. o, waarvoor Uzzielli leest S. Atanagio, Babcock Salvagio. Op de kaart van Bianco 1436 heet het, voor zoover te lezen, y^a de la man Satanaxio. Op een kaart van Soligo c. 1455 liggen in de buitenste rij eilanden, benoorden sete zidades, een y^a de san tomas en daar benoorden een y^a de santana.

Neemt men nu aan, dat deze eilanden ontstaan zijn uit een voorstelling als die bij Pizigano, die weder terug te brengen is tot berichten als die van Edrisi betreffende eilanden niet ver van Europa-Afrika, dan moet iets dergelijks ook wel worden aangenomen voor de andere eilanden, die er kennelijk bij behooren: ten zuiden van Sa. . a. o bij Beccario een nog grooter rechthoekig eiland, Antillia, en daar bewesten een klein vierkant eiland, Reylla of dgl. Het is denkbaar, dat de naam Antilia een verbastering is van Açũles bij Pizigano, dat zelf weder een weinig lijkt op Açores (of moet men lezen: ad ripas Atlantis?).

Te vermelden valt nog, dat de Antilia-groep ongeveer even ver uit den wal is geteekend, als in werkelijkheid de Azoren liggen, dat de kaarten van Beccario 1426 en van Benincasa 1482 in die buurt schepen teekenen en dat bij Beccario 1455 bij deze eilanden staat „Insulle de novo Repte” — doch in dien tijd valt de ontdekking der Azoren.

Duidelijk is te zien, dat de voorstelling der eilanden schematisch is, en de zeven inhammen op de kust van Antilia zijn wel zeer waarschijnlijk aangegeven om te passen op het verhaal van de 7 steden en de 7 bisschoppen. Benincasa plaatst bij elk dezer in-

hammen en bij dergelijke op het noordelijke groote eiland een naam; het zou kunnen, dat deze niet anders zijn, dan verwrongen namen van eilanden op vroegere kaarten.

Ik kan geen redelijk argument vinden voor de meening, reeds bij Galvano (1563) en onlangs weder door Babcock voorgestaan, dat de Antilia-groep iets zou hebben uit te staan met een voor-columbische ontdekking van Amerika. Alles, wat er aan werkelijkheid in te vinden is, wijst naar de Azoren of zelfs naar eilanden nog dichter bij Europa-Afrika.

IV

De Guanchen van de Canarische eilanden waren verwant aan het Cro-Magnon ras in Europa, waaruit wel blijkt, dat er reeds in zeer oude tijden verkeer op den oceaan is geweest, zij het al, dat men zich wellicht niet heel ver buiten de kusten waagde. Ook de verdeeling van megalithen en andere steenen overblijfselen uit vroegen tijd, in West-Europa en Afrika wijzen daarop, naar het mij lijkt.

Uit historische tijden zijn er eenige berichten van groote zee-reizen ¹⁾, en omtrent het begin onzer jaartelling kenden de Grieksche en Romeinsche geografen stellig de Canarische eilanden en wellicht de Madeira-groep.

Niettemin is op de kaarten van vóór 1400 bijna niets van de buitenzee geteekend. Hun rand ligt slechts even buiten de kust van Europa-Afrika en daar lag ook de meridiaan van 0° van Ptolemæus (en nog ligt in die buurt de meridiaan van Greenwich die beginpunt van telling voor onze zonnetijd is). Het hangt samen met de opvattingen der oudheid omtrent de grens der Oikumene, van de bewoonbare wereld ²⁾.

Een blijvende kennis van den oceaan is eerst ingezet met de reizen der Portugeezen in de 15e eeuw. Nog klinkt daar na de opvatting der oudheid, zij het in vernieuwden vorm, dat de diepste werkelijkheid ligt in de godheid en dat het aardsche daarvan slechts uitvloeisel is en er zich naar heeft te regelen. Want waarschijnlijk is de hoofdzakelijke drijfveer van die reizen geweest, de drang om het Christendom te verbreiden ³⁾. Bij de reis van Co-

¹⁾ Mr. W. J. van Balen, *De ontdekking van de wereld*, Amsterdam 1932; R. Hennig, *Terrae Incognitae*, I, Leiden 1936.

²⁾ H. Haag, *Die Geschichte des Nullmeridians*, Leipzig 1913.

³⁾ Mr. W. J. van Balen, *Wat dreef de Portugeezen naar Indië?* T. Kon. Ned. Aardr. Gen. 1936.

lumbus en wat daar onmiddellijk op volgde, heeft dit eveneens sterk meegesproken ¹⁾. En de meer materiele en politieke belangen liet men zich waarborgen door de hoogste geestelijke autoriteit: den Paus.

Door pauselijke bullen en verdragen met Spanje schenen bezitsrecht en handelsmonopolie der Portugeezen op „de veroveringen in Afrika en eilanden en aangrenzende zeeën” (zooals het luidt in de bul van Paus Nicolaas V van 8 Januari 1454) wél verzekerd, en toen dan ook Columbus de Taag binnenviel en 9 Maart 1493 ontvangen werd door den Koning van Portugal João II, kreeg hij van dezen te hooren, dat de nieuw ontdekte landen van rechtswege aan Portugal toebehoorden.

Ferdinand en Isabella echter hebben terstond moeite gedaan om hun rechten te verzekeren met het gevolg, dat bij de bullen van Paus Alexander VI (Borgia) van 3 en 4 Mei en 25 September 1493 een scheidingslijn getrokken werd tusschen het Portugeesche en het Spaansche gebied, en wel een lijn op 100 mijlen westen de Azoren en Kaapverden. Daar is Portugal weer tegenop gekomen en bij het Verdrag van Tordesillas in 1494 is de scheidingslijn verlegd naar 370 mijlen westen de Kaapverden.

De verkenning door de Portugeezen van de westkust van Afrika was in de 15e eeuw steeds verder gegaan en in 1486 bereikte Bartholomeu Diaz Kaap de Goede Hoop. Daarop volgde, 1497–1499, de beroemde tocht van Vasco da Gama, rond de Kaap naar Indie. En nu gingen de dingen door elkaar loopen.

De ontdekkingen van Columbus lagen ver in het Westen. Maar misschien had de Koning van Portugal eigen berichten over land, dat dichterbij lag, en heeft hij er daarom voor gezorgd, dat de demarcatielijn bij het verdrag van Tordesillas naar het Westen werd verlegd ²⁾. Dan is het wellicht geen toeval geweest, dat de Portugeesche vloot, die onder Cabral in 1500 naar Indië voer, de oostkust van Zuid Amerika aanliep. Cabral nam het land voor zijn vorst in bezit en zond terstond bericht naar Portugal. Ook d'Albuquerque, die in 1503 naar Indië voer, heeft die kust aangelopen, welke inmiddels reeds in 1501–2 door Amerigo Vespucci, toenmaals in dienst van Portugal, tot 50° Z.br. was verkend. Dat

¹⁾ Hakluyt Soc. II, 65, 70, Select documents illustrating the four voyages of Columbus. Introduction by Cecil Jane „The objective of Columbus”.

²⁾ J. Cortesão, Le traité de Tordesillas et la découverte de l'Amérique. Atti XXII Congr. int. Americanisti, Roma 1928.

is de grondslag geweest van de Portugeesche vestiging in Amerika, tegenwoordig Brazilië.

Nog even zijn de zaken in den knoop geraakt, daar waar de verlengde lijn van Tordesillas aan de andere zijde van de aarde ligt. Doordringende naar het Oosten, hadden de Portugeezen in 1511 Malaka veroverd [in 1522 plaatsten ze daar, waar tegenwoordig Batavia ligt, een, sedert teruggevonden, gedenksteen of *pedrão* ¹⁾] en in 1512 de Molukken bereikt. Doordringende naar het Westen, had Balboa in 1513 aan gene zijde van de landengte van Panama een oceaan gezien; in 1520 kwam Magalhães in Spaanschen dienst, varende rond de zuidpunt van Amerika in dien oceaan en in 1521 bereikte zijn expeditie de Philippijnen en de Molukken, waar ze de Portugeezen reeds gevestigd vond. Bij het verdrag van Saragossa van 1529 heeft toen Spanje tegen een som gelds de Molukken aan Portugal afgestaan. De Philippijnen bleven Spaansch.

Omtrent den tijd der groote geografische ontdekkingen zijn de menschen van het blanke ras al bijna gelijk tegenwoordig. Aanvankelijk tracht men nog de nieuwe ontdekkingen vast te knopen aan Bijbel en klassieken; Columbus wijdt bijv. een heele beschouwing aan de ligging van het aardsche paradijs ²⁾. Weldra houdt echter ook dit op; er is nu in het geheel geen plaats meer voor Gelukzalige eilanden en dgl., tenzij als bloote namen.

De namen Hesperiden (eilanden, baai of voorgebergte aan de westkust van Afrika), Gelukzalige eilanden of Eilanden der gelukzaligen (meest de Canarische eilanden) en Gorgades of Gorgonen-eilanden (meest de Kaapverden) zijn na de 16e eeuw verdwenen. Europa, Atlas, Oceaan bleven; ook de oude naam Atlantische Oceaan. Op oude kaarten heet zij veelal Mare Oceanum of Oceanus occidentalis en de zee bij Indië, Oceanus orientalis. Na de ontdekkingen van Balboa en Magalhães heet hij Mar del Nort en de oceaan bewesten Amerika Mar del Sur of Mar Pacifico. Ook in het Octrooi, verleend aan de West-Indische Compagnie (1621), heet het „soo op de Noortzee als op de Zuytze”.

In 1589 verneemt Jan Huygen van Linschoten, dat men gelooft aan het bestaan van St. Brandan ³⁾ (niet te verwarren met het ook wel door onze zeevaarders genoemde gelijknamige eiland, dat beoosten Madagascar zou liggen) dikwijls gezien en bezocht is, en nog in 1721 heeft men ernaar gezocht ⁴⁾.

¹⁾ F. de Haan, *Oud Batavia*, Batavia 1922, I p. 1 en foto; een andere Portugeesche *padrão* is afgebeeld in van Balen, *Ontdekking*, I p. 238.

²⁾ Hakluyt Soc. II, 70, p. 34.

³⁾ Linschoten Ver. II, Linschoten, *Itinerario* 2e deel p. 167.

⁴⁾ D'Avezac a.v.

Ook Mayda heeft een taai leven gehad; het komt nog voor op een kaart van 1814.

Brasil staat zelfs nog op een kaart van 1853. De naam van Brazilië in Zuid Amerika heeft met dit eilandje niets te doen, is ontleend aan den Europeeschen of Oosterschen naam van het verfhout. Of, veel vroeger, ook het eilandje Brasil daarnaar genoemd is, durf ik niet te zeggen.

Antilia heeft misschien mede een rol gespeeld in het reisplan van Columbus. Hoe de naam overging op de West-Indische eilanden, blijkt uit de mededeeling van Martyr in 1493, dat Columbus het eiland ten Oosten van Cuba aanzag voor Ophir, doch dat uit de cosmografische werken blijkt, dat dit en aangrenzende eilanden de „Antiliae insulae” zijn, terwijl Columbus er den naam Hispaniola aan gaf ¹⁾. In een brief van 1501 schrijft Cantino van „una caravella de la maiestà del re de Spagna, la quale havea mandata più mesi fanno alle sue insule Antile” ²⁾ en op zijn kaart van 1502 is niet meer het oude eiland Antilia geteekend, doch staat bij de West-Indische eilanden „Las antilhas del Rey de castella”.

Het denkbeldige eiland komt nog een enkel maal met den naam Antilia op een kaart voor en nog lange tijd onder den naam Sept cites. Er zijn ook nog berichten geweest van „Zeven Steden” op het vasteland van Amerika ³⁾.

De nieuw ontdekte streken zijn een tijdlang, vooral door Columbus, gehouden voor de achterwal van Azië met aanliggende eilanden, en dat gaf aanleiding tot het gebruik van de namen las Indias voor het land en Indio (vrouwelijk India) voor de inboorlingen, namen die gebleven zijn; bij ons West-Indië en Indiaan.

Daarnaast komt vroegtijdig de benaming „Nieuwe Wereld” op.

En vervolgens de naam Amerika. Tusschen 1492 en 1507 hebben een twintigtal ontdekkingsreizen plaatsgevonden. De langste aaneengesloten kustlijn, die men daarbij aantrof, en die werkelijk den indruk van een werelddeel maakte, was de noord- en oostkust van Zuid Amerika; en degene, die bijna die geheele kust verkend had, was Amerigo Vespucci. Zijn verdienste leek des te grooter in een in 1504 of '05, vrij zeker buiten zijn toedoen of medeweten, te Florence uitgegeven werkje, waarin iemand met romantische of journalistieke neigingen de twee echte reizen had uitgesponnen

¹⁾ Petrus Martyres, de rebus Oceanicis & Orbe nouo, Basiliae 1533, Dec. I.

²⁾ Raccolta R. Comm. Colombiana, Roma 1892-3, a.v. P.III, V. I p. 152. Hierin ook de pauselijke bullen betreffende de demarcatielijn.

³⁾ Babcock a.v. p. 147.

tot vier en de eerste in 1497 liet aanvangen, waardoor Vespucci nog voor Columbus het vasteland van Amerika bereikt zou hebben. Dit werkje was blijkbaar bekend aan den geograaf Waldseemüller te St. Dié in Lotharingen, die het heeft opgenomen in zijn in 1507 uitgekomen *Cosmographiae Introductio*¹⁾.

In dit werk staat: „Quarta orbis pars (quam quia Americus invenit, Amerigen quasi Americi terram sive Americanam nuncupare licet)” en elders „quarta pars per Americum Vesputium (ut in sequentibus audietur) inventa est, quam non video cur quis jure vetet, ab Americo inventore, sagacis ingenii viro Amerigen quasi Americi terram, sive Americam dicendam, cum et Europa et Asia a mulieribus sua sortita sint nomina”.

Op de bijbehorende kaart ziet men wat bedoeld is: de naam America staat daar bij het tegenwoordig Zuid Amerika, dat daar nog niet eens verbonden is met het kleine deel van het latere Noord Amerika, dat reeds ontdekt was. Op de kaart van Ruysch in den Ptolemaeus atlas, Rome 1508, is dit laatste zelfs aan Azië gehecht en verschijnt het tegenwoordig Zuid Amerika als een los werelddeel, waarop de naam staat Terra Sancte Crucis sive Mondus Novus.

De naam Amerika is gebleven en toen de noordelijke helft van het werelddeel bekend werd, ook daarop toegepast.

Het gedeelte aan de noordkust van Zuid Amerika, omsloten door Amazone en Orinoco, dat wij Guyana noemen (verm. naar een thans verdwenen Indianenvolk, dat zich Guayana noemde), gold vroeger als een deel van Peru. In besl. St. Gen. 15 Dec. 1597 staat „het Landt van Guiana gelegen in het Coninckryck van Peru”. Op een kaart van Linschoten's Itinerario staat „Afbeeldinghe van alle de Zee-custen des gheheelen Zuyderschen deels van America, genaempt Peruviana”.

Na Columbus en Bartholomeu Diaz en Vasco da Gama is de verkenning en het in kaart brengen van het aardoppervlak in snel tempo voortgegaan, zoodat er op het oogenblik nog maar weinige „witte plekken” op de kaart zijn. Doch niet zonder aanvankelijk gebrekkige voorstellingen, vergissingen en misverstan-

¹⁾ The *Cosmographiae Introductio* of Martin Waldseemüller, New York 1907; ook: J. Fischer and Fr. R. v. Wieser, The oldest map with the name America of the year 1507 and the Charta Marine of 1516, London 1903 (id. Insbruck 1903); H. N. Stevens, The first delineation of the new world and the first use of the name America on a printed map, London 1928.

den. Ook in den Atlantischen Oceaan is een en ander verschenen, dat later weer moest verdwijnen.

Daar is dan het eiland der duivelen bij Noord Amerika ¹⁾ waarbij soms griezelige voorstellingen. Misschien het tegenbeeld van en van soortgelijken oorsprong als de Gelukzalige eilanden, St. Brandan enz.; waarschijnlijk echter een spiegeling van het vroeger geloof, dat de gevaren der zee aan demonische invloeden toeschreef; men vergelijkte de sage van den Vliegende Hollander ²⁾.

Er verschijnt ook een eiland Buss, in het Noorden, ontdekt in 1578, dat men in 1745 beschouwde als te zijn verzonken ³⁾. En beoosten Tabago en Barbados een eiland St. Bernardo of Da Fonseca, dat een paar eeuwen op de kaarten heeft gestaan ⁴⁾.

En nog wel meer valt te vertellen; maar het is tijd om te eindigen.

¹⁾ C. P. Burger Jr., Het eiland der duyvelen. Nog eens het Duyvelen-Eiland en andere eilanden der verbeelding. Het Boek 20, 's-Gravenhage 1931.

²⁾ G. Kalff, De Sage van den Vliegende Hollander, Zutphen 1923.

³⁾ Babcock a.v. p. 174.

⁴⁾ C. H. de Goeje, Suriname ontdekt, T. Kon. Ned. Aardr. Gen. 1934 p. 52 en kaart p. 54.